

○ نمایش کمدی در ایران
○ محمود صابری خورزوقی
○ مؤسسه‌ی انتشارات آفرینه، ۱۳۷۸

پیدایش نمایش کمدی را با توجه به پیشینه‌ی تاریخی نامنظم نمایش در ایران، می‌توان متأثر از سه دسته‌ی اشعار و مطالب هجو و هزل و حکایات، بازی‌ها و سرگرمی‌ها و سنت‌های نشاط‌انگیز فولکلوریک، و مجالس طرب و مطربی و دلک‌های درباری دانست.

گونه‌های شوخی و بذله همواره جای خود را در فرهنگ ایرانی باز کرده‌اند و در ادبیات نیز جایگاهی برای خود دست و پا کرده‌اند. مراسم شادی‌آور نیاکان که تا حدودی تحت‌الشعاع

حکومت‌های بعدی و مذهب قرار نگرفته نیز جایگاه خاصی در فرهنگ عامه‌ی مردم پیدا کرده‌اند. اشعار و حکایات و مطالب هجو و هزل در ادبیات ما بسیار دیده می‌شود که نه تنها بر ساختار نمایش کمدی در ایران مؤثر بوده‌اند که خالی از قابلیت‌های نمایشی نیز نیستند و شاید آغاز نمایش کمدی در ایران را ناشی از همین آثار هزل و هجو دانست.

چنان که ابوالقاسم جنتی عطایی در کتاب بنیاد نمایش در ایران می‌گوید: «بدون شک نطفه‌ی نمایش‌های خنده‌آور، بر اثر آمیزش آثار طبیعت‌آمیز نویسندگان و سرایندگان با ذوق تقلید و ادا درآوردن مقلدان به وجود آمده است.»

هزل و هجو در آثاری چون مقامات حمیدی، گلستان سعدی، و آثار عبید زاکانی و حتی خواجه‌ی کرمانی دیده می‌شود. شیوه‌های طنزآور این آثار، بعدها، پایه‌ها و اصول اساسی ایجاد خنده و هجاگویی در نمایش کمدی ایران است. موارد فوق همراه با مجالس طرب و مطربی و شادی‌آور دربارها، را می‌توان زمینه‌ی به وجود آمدن شیوه‌هایی دانست که امروزه ما به آن کمدی می‌گوییم.

می‌توان گفت نبود تقسیم‌بندی کمدی و جدی در سنت نمایش ایران که تنها بر جنبه‌ی سنتی و آیینی استوار بود، ناگهان با حضور و تأثیر نمایش غربی، مواجه با تقسیم‌بندی‌های کلاسیک و نهضتی می‌شود که کمترین نتیجه‌ی آن مکتوب شدن اسناد نمایشی این سرزمین و سرآغاز تاریخ تئاتر ایران است.

با ترجمه‌ی آثار اروپایی، ضمن آشنایی نمایش ایران با نمایش غرب، زمینه‌های پیشرفت در همه‌ی زمینه‌های نمایش در ایران ایجاد می‌شود و از آن پس درام‌نویسان ایرانی ظاهر شده و سیر صعودی در خلق آثار نمایشی آغاز می‌شود. کتاب حاضر سعی کرده است مطالب پراکنده موجود در مقالات و کتاب‌ها در مورد نمایش کمدی در ایران را گردآورده و به نحوی تدوین کند که تسیر پیدایش، تطور و تکامل نمایش کمدی در ایران و اصول و قواعد تثبیت شده برای آن را دربرگیرد.

به هر حال این کتاب می‌تواند مرجعی کوچک برای بررسی‌های گسترده و جامع‌تر باشد. بخش اول تحت عنوان زمینه‌های پیدایش نمایش کمدی در ایران به موضوعات زیر پرداخته است:

- هزل، هجو، طنز و شوخ‌طبعی (و شیوه‌های آن در ادبیات فارسی)
- بزم‌های طرب و مطربی و دلک‌های درباری
- بازی‌ها و سنت‌های نمایشی شادی‌آور در میان مردم
- و بخش دوم نیز تحت عنوان: انواع کمدی ایرانی و اصول و قواعد آنها، موارد زیر را مورد بررسی قرار داده است:
- نمایش‌های تخت‌حوضی
- بقال‌بازی
- سیاه‌بازی
- نمایش‌های شادی‌آور زنانه

تماشاگر، سرعت اجرایی ما را افزون، زمان نمایش را کوتاه، تأکید بر موضوعات انتخابی ما را متفاوت و جنبه‌ی اعتدالی ما را تقویت کرده است. اما افزایش تعداد تماشاگر در نهایت تأثیر خوبی خواهد داشت.»

«بیل برد» از هیجانات و تغییرات عمیق در الگوهای کاری ضمن نخستین کارهای عروسکی‌اش در تلویزیون یاد می‌کند و اینکه برای تهیه یک فیلم ۲۰ دقیقه‌ای از نمایش عروسکی برای تلویزیون حدود ۴ ماه وقت صرف می‌کردند.

به هر حال تلویزیون در مجموع دنیای سرگرمی آمریکا را لرزاند است اما همچون یک تکثیرکننده و نه به عنوان یک مروج هنر. تلویزیون عاملی است که زشتی را همچون زیبایی تکثیر می‌کند. «بیل برد» معتقد است که هر تجربه‌ی واقعاً هنری و هر ترقی مثبت در هنر عروسکی تنها در کلوب‌ها و در تماشاخانه‌ها و در حضور تماشاگر میسر است. ضمن آن که او از جنبه‌های نهفته در کثرت عظیم تماشاگر تلویزیون که بس هیجان‌انگیز است نیز غافل نیست.

تلویزیون حتی بر نمایش عروسکی زنده نیز تأثیر داشته است. تماشاگری که به تلویزیون عادت کرده است انتظار دارد در تمام مدت اجرا فعالیت ببیند و پرده نمی‌تواند مدت زمانی طولانی برای تغییر صحنه بسته باشد.

تلویزیون در مجموعه «نمایش‌های متنوع» (Variety shows) بزرگ خود از بازی‌های عروسکی خوبی بهره برده است ولی از سوی دیگر نمایش‌های متنوع فرانسوی دیگر وجود ندارد و بازیگران آن به دیگر شکل‌های نمایشی روی آوردند.

«بیل برد» در خاتمه می‌افزاید مطمئناً برای رشد هنر عروسکی باز هم راه‌های دیگری وجود دارد اما باید به این نکته اساسی توجه کنیم که اگر عروسک‌ها نتوانند به اجراهای خود چیزی برتر از آنچه که انسان (بازیگر) انجام می‌دهد اضافه کنند، در نتیجه باید به دیگر گذشتگان فراوان خود ملحق شوند.

به هر حال کتاب هنر عروسکی نوشته‌ی «بیل برد» که با ترجمه‌ی فصیح و روان «جواد ذوالفقاری» همراه و تصاویر سیاه و سفید و رنگی آن بر گویایی مطالبش افزوده است، کتابی است جامع در رابطه با هنر عروسکی که امید است مورد مطالعه همه علاقه‌مندان این هنر قرار گیرد چرا که مطالب کتاب به گونه‌ای است که می‌تواند مورد استفاده و درک کامل همه دوستداران هنر عروسکی - از بازیگران و کارگردانان و نویسندگان و دیگر دست‌اندرکاران تا صرفاً علاقه‌مندان - قرار گیرد.